

A Magyar Néphadsereg gazdasági szerződéseinek megkötése*

Dr. Németh Kálmán alezredes

A gazdálkodási és gazdaságirányítási rendszerben végbement fejlődés következtében jelentős változás történt a szocialista szervezetek szerződéses kapcsolataiban is.

1968. január 1-ét megelőzően alkalmazott gazdálkodási és gazdaságirányítási rendszerben a szocialista gazdálkodó szervezetek tevékenységét főleg a tervutasítások, a hatósági árrendszer, a kötelező beszerzési-értékesítési előírások és az általános szerződés-kötési kötelezettség határozták meg.

Ennek megfelelően korábban – a vállalatokra lebontott terv alapján – mind-egyik vállalat köteles volt szerződést kötni. Most e kényszer csak a Kormány által meghatározott termékek tekintetében terheli a szállítót. A szerződés-köteles termékek jegyzékének a közzétételéről az Országos Tervhivatal elnökével egyetértésben minden évben az Országos Anyag- és Árhivatal elnöke gondoskodik. Szerződési kötelezettség terheli a szállítót például az egyedi nagy beruházások célját szolgáló termékekre, a gyógyszerekre, a haditechnikai termékekre, szolgáltatásokra és egyes hadfelszerelési cikkekre.

A gazdálkodási és gazdaságirányítási rendszerben beállt változás következtében fokozódott a szerződések szervező szerepe.

A szerződéseket nemcsak a terv teljesítése érdekében kell megkötni és teljesíteni, hanem azért is, hogy a gazdálkodó szervezetek ennek révén biztosítsák maguk számára a legkedvezőbb gazdasági eredményt.

A szűk körhen mozgó kivételektől eltekintve – amikor is a szerződések kötése kötelező – a szerződések létrehozása a feleknek nem jogi kötelezettsége, hanem a piaci viszonyok követelménye; annak biztosítéka, hogy a szállító termelvényeit elhelyezhesse, a megrendelő pedig szükségleteit fedezhesse. Ezért a szerződések döntő gazdasági szerepe a szükséglet kielégítés biztosítása.

Az új gazdaságirányítási rendszer – a szocialista szervezetek egymás közötti üzleti kapcsolatait fejlesztése céljából – több új szerződési formát vezetett be a központi szerepet betöltő szállítási szerződések mellett. A szocialista szervezetek a kapcsolatok jellegéhez képest szabadon választhatnak a különböző szerződési formák (szállítási, raktári beszerzési, vállalkozási, a külkereskedelemben a bizományi és az ügynöki, a mezőgazdasági termék értékesítési, fejlesztési, kutatási stb.) között. Az a cél, hogy a szerződő felek gazdasági megfontolásból olyan konkrét szerződést kössenek, amely a gazdasági mozgás közvetítésével a legalkalmasabb.

* Megjelent a Honvédelem 1975. évi 1. számában.

A gazdaságirányítás általános reformjával egyidejűleg került sor a Magyar Néphadsereg gazdálkodásának korszerűsítésére, és ennek megfelelően — fokozatosan — az önálló csapatgazdálkodás bevezetésére. Ezért a központi szervek gazdálkodási hatáskörébe tartozó szerződéses ügyek intézése mellett egyre nagyobb jelentősége van a közép- és alsószintű gazdálkodó szervek, egyszóval a csapatok és a szocialista szervezetek gazdasági szerződéses kapcsolatainak.

Szerződési kötelezettség terheli tehát a szállítót a néphadsereggel szemben — az Országos Anyag- és Árhivatal elnöke által meghatározott szerződés köteles termékeken belül — a *haditechnikai termékek, valamint az olyan hadfelszerelési cikkek vonatkozásában, amelyek polgári forgalomban nem kaphatók.*

Ez adódik abból, hogy a honvédelem mint alapvető célkitűzés, nem lehet kereskedelmi vita tárgya. Ennek ellenére a gyakorlatban előfordul, hogy a népgazdaságnak azokon a területein, ahol a kereslet túlsúlyban van, a kedvezőbb helyzetben levő vállalat az erő pozíciójából tárgyal. Nem köt szerződést még olyankor sem, amikor rendszeres állandó kapcsolatról van szó. Főként a monopolhelyzetben levő vállalatoknál gyakori, hogy ragaszkodnak a rendelések indokolatlanul korai feladásához, vagy a szállítási határidők indokolatlanul hosszú idejéhez; esetleg két-három évnél hosszabb határidőhöz is. Előnyösebb helyzetük kihasználására utal, hogy az említett vállalatok általában nem igazolják vissza a rendelést a jogszabályban előírt vagy a megrendelő által kért időben. Sok esetben még azoknál a termékeknél sem, amelyek szerződési kötelezettség alá tartoznak. Ritkábban, de előfordul, hogy a szállító — helyzetét kihasználva — jogellenes kikötéseket alkalmaz. Több perben tapasztalható volt, hogy egy-egy vállalat a maximált árat túllépi, vagy különleges körülményeire hivatkozva jogellenesen felárakat számít fel.

Általában megállapítható, hogy a szállítók törekednek arra, hogy olyan szerződést kössenek és olyan feltételeket vállaljanak, amelyek a gazdasági eredményt tekintve nagyobb hasznot ígérnek és kevesebb kockázattal járnak. Ez a törekvés sok esetben — a jogszabályok által megengedett keretek között — gazdasági szempontból indokolt. A nagyfontosságú honvédelmi célokat szolgáló megrendelések teljesítését és azok feltételeit azonban nem lehet alárendelni ezeknek a törekvéseknek. A néphadsereg megrendeléseinél a szükséglet, a minőség, mennyiség, választék, határidő stb. kérdése szigorúan igazodik a kiképzési feladatokhoz. Ennélfogva a megrendelés visszautasításának és a megrendeléstől eltérő tartalmú igazolásoknak a lehetőségét jogszabállyal korlátozni kellett.

A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a szerződések megkötésénél egy sor jogkérdés, sok esetben jogvita vár megoldásra.

Ezért e cikk keretében a termékgazdálkodás legnagyobb részét lebonyolító, a néphadseregben is leggyakrabban előforduló szállítási, vállalkozási, bizományi szerződések megkötésével, módosításával és megszűnésével kívánok foglalkozni, — figyelemmel a jogszabályok által is kiemelten kezelt honvédelmi érdekekre.

A szerződésszegéssel és az ebből eredő igények érvényesítésével kapcsolatos kérdéseket egy másik cikkben ismertetem.

A szállítási szerződések megkötése

A szállítási szerződéseket az időközben több rendelettel módosított 10/1966. (II. 15.) Korm. számú rendelet szabályozza. (A legjelentősebb módosításokat a 40/1967. (XI. 5.) és a 35/1973. (XII. 24.) Korm. számú rendeletek tartalmazzák.) A kormányrendeletben foglaltak szerint a szállítási szerződés rendeltetése; hogy előmozdít-

sa azoknak a szükségleteknek a kielégítését, amelyek a népgazdasági terv célkitűzéseit megvalósító gazdasági tevékenység során jelentkeznek. Szállítási szerződést csak szocialista szervezetek, vagyis az állami szervek (vállalatok, trösztök, állami gazdaságok, a szövetkezetek és a szövetkezeti szervezetek, szövetkezeti szövetségek, központok, továbbá a társadalmi szervezetek) és azok vállalatai köthetnek.

A szállítási szerződés alapján a szállító köteles a szerződésben meghatározott terméket a kikötött későbbi időpontban vagy időszakban átadni, a megrendelő pedig átvenni és árát megfizetni. A szállító kötelessége, hogy a megrendelő szükségletét korszerű, jó minőségű termékkel kellő időben kielégítse; a megrendelő kötelessége pedig, hogy kellő időben gondoskodjék a szükséglet helyes felméréséről és ennek alapján tegyen megfelelő intézkedéseket. Mindkét fél kötelessége, hogy a szerződés megkötése, teljesítése során kezdeményezően és együttműködően járjon el, figyelembe véve a népgazdasági érdekeket, a társadalmi tulajdon védelmének és gyarapításának követelményét, továbbá a szükségleteket és a másik fél feladatait. A szállítási szerződéses jogviszonyban a feleknek olyan gondosságot kell kifejteniük, amely a szocialista szervezetektől az adott helyzetben általában elvárható.

Szállítási szerződés létrejötte

A szerződés létrejöttének legáltalánosabb esete, hogy a felek a szerződés lényeges tartalmában megállapodnak.

A szerződés lényeges tartalmát képezi: a szolgáltatás tárgyának meghatározása mennyiség, minőség és választék szerint, a teljesítés ideje és — megegyezéssel árformaiba tartozó termék esetén — az ellenszolgáltatás. Természetesen a szerződő felek ezen kívül egyéb kikötést is tehetnek, mint például: a szerződésszegéshöz fűződő szankciók, minőségi bizonyítvány szolgáltatása, jótállás, csomagolási mód.

A gyakorlatban nemegyszer előfordul, hogy a felek a szerződés megkötésekor a szerződés lényeges tartalmát nem határozzák meg kellő módon és emiatt csak a szerződés teljesítése során derül ki, hogy az árban, minőségben, vagy más lényeges feltételben nem jött létre közöttük megegyezés. Ennek következménye az, hogy a szerződés létre sem jön és késedelmes vagy hibás teljesítés esetén — ha a megrendelő a terméket átveszi — nem állnak be a szerződésszegés következményei. Ilyen esetben a felek közötti jogvitát a bíróság az adás-vétel szabályai szerint rendezi.

A megállapodás a következő módon jöhet létre:

- a szállító a megrendelést igazolja,
- a megrendelő a szállító ajánlatát elfogadja, illetve az ajánlatnak megfelelő megrendelést tesz,
- valamelyik fél szerződéstervezetet készít és azt a másik fél neki aláírva visszaküldi.

Az okmányyszerűség és a bizonyíthatóság érdekében a jogszabály írásba foglalást ír elő. Ha azonban az írásbeliséget a felek elmulasztják, a szerződés nem érvénytelen. Mégis ajánlatos, hogy a szerződést írásba foglalják mert ezzel elejét lehet venni a későbbi vitáknak. Szóbeli szerződéseknél ugyanis a felek gyakran anyagi következményekkel is járó bizonytalanságnak teszik ki magukat.

Előfordul, hogy a felek szerződési nyilatkozatai eltérnek. Az eltérés két alapesete az, hogy a szállító nem akar szerződni, vagy másként akar szerződést kötni, mint ahogy a megrendelő akarja. (Például a szállító nem tudja vállalni a megrendelő által megjelölt szállítási határidőt, a szállító más minőséget, vagy választékot ajánl.)

Ilyenkor a felek között vita keletkezik, amelyet rendezni kell. A rendezés módja tekintetében lényeges különbség van a *szerződési kötelezettség alá nem eső és a szerződési kötelezettség alá eső termékek forgalmazásánál*.

Ha a szállítót nem terheli szerződési kötelezettség, a megrendelőnek egyoldalúan nincs joga a bírósághoz fordulni a szerződés létrehozása iránt. Ugyanez a helyzet a szerződési nyilatkozatok eltérése (véleményeltérés) esetén is. A felek mindkét esetben csak közös megegyezéssel fordulhatnak a bírósághoz (vagy esetleg a vita eldöntésére hatáskörrel rendelkező más hatósághoz). Ez úgy történik, hogy a nyilatkozatban alávetik magukat a gazdasági bíróságnak. Ebben megjelölhetik, hogy milyen kérdésben kérnek döntést a bíróságtól, a bíróság csak erre nézve hozhat ítéletet. Ha viszont ilyen korlátozó kikötést nem tesznek, a bíróság jogosult a felek között fennálló valamennyi véleményeltérés eldöntésére, ami mindkét félre kötelező.

Megjegyzendő, hogy a szerződési kötelezettség alá nem eső termékek vonatkozásában is van olyan kivételes eset, amikor a szerződés létrehozása iránt a bírósághoz lehet fordulni. Nevezetesen arról van szó, amikor a szerződő felek huzamosabb ideje szerződéses kapcsolatban álltak, a szállító azonban ezt a kapcsolatot egyoldalúan megszakította. Ebben az esetben a bíróság a népgazdasági érdekek és a felek méltányos érdekeinek figyelembevételével, a megrendelő kérelmére a szerződést létrehozhatja.

Felmerül a kérdés, hogy mi a teendő, ha a termék nem esik szerződési kötelezettség alá és a megrendelő honvédségi szerv nincs a szállítóval huzamosabb kapcsolatban, a megrendelt termék pedig a kiképzési terv teljesítéséhez nélkülözhetetlen. Ilyenkor az a szabály, hogy ha a megrendelő már mindent elkövetett a szerződés megkötése érdekében és a szerződés mégsem jött létre, az MNVK Anyagtervezési Csoportfőnökséghez kell fordulnia. Együttal közölnie kell, hogy milyen termékre, milyen célból és melyik vállalattal (szövetkezettel) kíván szerződést kötni és mit tett a szerződés létrehozása érdekében. Közölnie kell továbbá azt is, hogy a vállalat milyen indokkal tagadta meg a szerződést. Amennyiben a megrendelő szerv igénye alapos, az MNVK Anyagtervezési Csoportfőnökség jár el a szerződés létrehozása iránt, adott esetben a szállító alapító (felügyeleti) szervénél.

Az előzőekben foglaltaktól eltérő a vita eldöntésének módja, ha a szállítót *szerződéskötési kötelezettség terheli*. Az eltérés már az ajánlattételnél megmutatkozik, mivel a szállító a megrendelő felhívása alapján köteles ajánlatot tenni, vagy azonnal szerződéstervezetet küldeni. Ha a szállító e felhívásra annak vételétől számított tizenöt napon belül nem tesz ajánlatot, (nem küld szerződés tervezetet) és ennek indokait nem közli, a bíróság vele szemben és az állam javára napi ezer forintig terjedhető pénzbírságot szabhat ki.

Az ajánlatra, a megrendelésre vagy a szerződéstervezetre annak kézhezvételétől számított tizenöt nap alatt kell nyilatkozni. Ha a szállító a határidő alatt a megrendelésre nem válaszolt, a szerződés a megrendelő által kért tartalommal hallgatólagosan létrejön.

A felek a tizenöt napos határidő helyett hosszabb vagy rövidebb határidőben is megállapodhatnak.

Szerződéskötési kötelezettség körében a szállító a szerződés megkötését csak akkor tagadhatja meg, ha bizonyítja, hogy a szerződés teljesítésére nem képes, vagy a szerződés sértené a népgazdaság érdekét. A gyakorlatban előfordulnak olyan esetek, amikor a szállító a szerződés megkötését nem azért tagadja meg, illetőleg utasítja vissza az ajánlatot, mert annak teljesítésére nem képes, hanem azért, mert esetleg egy jobb

üzlet van kilátásban, vagy kényelmisségi szempontok figyelembevételével tárgyal. Ilyen esetekben az érdekelt honvédségi megrendelő szervnek — a jogi képviselő igénybevételeivel — kell a szerződésre való kötelezésiránt pert indítania a bíróságnál. A bíróság lefolytatja a bizonyítást, s ennek során meghallgatja a szállító felügyeleti szervét is. Széles körű bizonyítás eredményeként dönti el, hogy a megtagadás oka valóban fennáll-e, vagy csupán arról van szó, hogy a szállító ki akarja magát vonni a kötelezettség alól, vagy éppen „taktikai” célok vezérik (például: időnyerés).

Ha a szállító akar szerződni, de a megrendelést a megrendelő által kívánt tartalomtól eltérően igazolja (például más határidőt kíván), a felek kötelesek az álláspontok egyeztetését megkísérelni. Ha ez nem vezet eredményre, a megrendelő köteles a vitát a véleményeltérést tartalmazó nyilatkozata elküldésétől, illetve hozzáféréstől számított 15 nap alatt — a szállító egyidejű értesítésével — a bíróság elé terjeszteni. Ha ezt nem teszi, a szerződés a szállító nyilatkozata szerinti tartalommal jön létre.

Említettem, hogy a honvédelem, mint alapvető érdek, nem lehet kereskedelmi vita tárgya, ezért a kormány a haditechnikai termékek és szolgáltatások beszerzését, illetőleg az ilyen termékekre vonatkozó szerződések létrejöttét külön jogszábályokkal biztosítja. A szerződéskötési kötelezettség keretén belül a *haditechnikai termékek és a hadfelszerelési cikkek szűkebb, speciális csoportot képeznek*. Ilyenkor az előbbiektől eltérően, másként alakul a szerződéskötési vita rendezésének módja.

A 3/1968. (I.g.É.3.) OT. számú utasítás 2. számú mellékletében foglaltak szerint haditechnikai termékek és szolgáltatásoknak minősülnek mindazon kész- és félkész (fegyver, lőszer, pincélos-technikai, híradástechnikai, lokátortechnikai, repülőtechnikai, gépjármű műszaki, vegyvédelmi és egészségügyi) termékek, illetőleg ezek alkatrészei és javításai, amelyek közvetlenül vagy közvetve a fegyveres testületek, továbbá a speciális külkereskedelem céljait szolgálják, és polgári forgalomba nem, vagy csak külön engedéllyel kerülhetnek.

Hadfelszerelési cikkeknek minősülnek mindazok, a jellegüknél fogva kizárólag a fegyveres testületek részére gyártott, polgári forgalomba rendszeresen nem kerülő termékek, amelyeket csak ezen szervek részére szállítanak.

Ilyen esetben a szállítási szerződésekről szóló rendelet 13. §-ában foglaltakat a következő eltérésekkel kell alkalmazni:

a) *Véleményeltérés esetén* a 3048/1966. (I. 20.) Korm. számú határozat 1. pontjának (2) bekezdése szerint a *szállító* köteles a megrendelőnél a vita rendezését megkísérelni, ennek eredménytelensége esetén pedig köteles a vitát a véleményeltérést tartalmazó nyilatkozat elküldésétől, illetőleg hozzáféréstől számított 15 napon belül a megrendelő egyidejű értesítésével döntés végett a bíróság elé terjeszteni. A szállító mulasztása esetén a szerződés a *megrendelő* nyilatkozatában foglalt tartalommal jön létre.

Nem alkalmazható ez a szabály abban az esetben, ha a szállító a megrendelésben foglaltakat visszautasítja, illetőleg nem akar szerződni. Ilyenkor a *honvédségi megrendelő szerv* indíthat a szerződés létrehozása iránt pert.

b) A haditechnikai termékeken belül is van különbség a véleményeltérés tisztázása vonatkozásában, ha ún. *fontosabb haditechnikai cikkről van szó*. A 3380/1967. (XI. 2.) Korm. számú határozat (1) bekezdése szerint az eltérés abban áll, hogy ha a véleményeltérés kizárólag határidő (póthatáridő) vagy ütemezési vitában nyilvánul meg, a szállítónak nem a bírósághoz, hanem a felügyeleti szervéhez kell döntés végett fordulnia.

A fontosabb haditechnikai cikkek körét a honvédelmi miniszter és a belügyminiszter állapítja meg. Erről a néphadsereg érdekelt megrendelő szerveit az MNVK Anyagtervezési Csoportfőnökség tájékoztatja.

Meg kell említeni, hogy a *határidő vita is véleményeltérésnek minősül*, és ha a felek megegyezni nem tudnak, akkor — a fontosabb haditechnikai cikkek kivételével — a határidő vitákat a szerződésköteles, illetőleg haditechnikai termékek szerződési vitáira irányadó szabályok szerint kell intézni.

A Kohó- és Gépipari Minisztérium a szerződési ügyek egyszerűsítése és a szerződési viták csökkentése érdekében megállapodást kötött a Honvédelmi Minisztériummal. Ennek megfelelően került kiadásra a 67001/1967. KGM számú utasítás, mely szerint a szállítási szerződéseknél a véleményeltérési vitákat valamennyi szerződésköteles termékre vonatkozóan — a KGM felügyelete alá tartozó szállítókkal kötendő szerződésnél — ugyanúgy kell elbírálni, mint a haditechnikai termékekre. E megállapodással, illetőleg utasítással a Kohó- és Gépipari Minisztérium vállalatai felelősebb körben terjesztette ki a szerződési vita előterjesztésére vonatkozó kötelezettséget.

Látszólag vállalatait hátrányosabb helyzetbe hozta más minisztérium alárendeltségébe tartozó vállalatokkal szemben. Ez a hátrányos helyzet valóban csak látszólagos, mert az egységesebb gyakorlat azt bizonyítja, hogy a KGM vállalatai és a néphadsereg megrendelő szervei szállítási szerződéseinek megkötésénél a felek részéről nem áll fenn annyi jogbizonytalanság, mint a más minisztérium alárendeltségébe tartozó vállalatokkal kötendő szerződéseknél. A szállítási szerződésekkel kapcsolatos levelezések és a gazdasági bíróságok előtti szerződési vitás ügyek is azt mutatják, hogy a két minisztérium ilyen irányú megállapodása helyes volt. Ténylegesen elősegíti a felek között a szállítási szerződések megkötését. Az ügyek lebonyolítását meggyorsítja azáltal, hogy a feleknek a szerződések visszaigazolásánál, illetőleg a véleményeltérési nyilatkozatoknál az összes szerződéskötési kötelezettség alá eső termékek vonatkozásában egyféleképpen kell eljárniuk.

A szerződés módosítása és megszüntetése

A szerződések megkötésével kapcsolatos probléma körében merül fel a szerződések módosításának, megszüntetésének, valamint a póthatáridő megállapításának kérdése is. Amennyiben a gazdasági viszonyok időközben megváltoznak, vagy hasonló egyéb ok azt kívánja, helye van a szerződés módosításának, vagy megszüntetésének. A szállítási szerződésekről szóló kormányrendeletben foglaltak alapján a felek a szerződést *közös megegyezéssel* módosíthatják, vagy megszüntethetik. Ha azonban ez a teljesítési határidő után következik be, a módosítás, vagy megszüntetés a szerződést szög felet a szerződésszegés következményei alól nem mentesíti.

Az úrszínvonal stabilitása érdekében, szerződésmódosításkor — a 35/1973. (XII. 24.) MT számú rendeletben foglaltak alapján — a szerződésben megállapított árat *közös megegyezéssel* csak akkor lehet felemelni, ha

- jogszabály, nemzetközi szerződés, illetőleg hatósági rendelkezés ezt feltétlenül indokolja; vagy
- az árhatóság rendelkezése, intézkedése lehetővé teszi; vagy
- a szerződéskötés után olyan tény, vagy körülmény következett be, amelyre a szerződés megkötésekor az adott helyzetben elvárható gondosság mellett nem lehetett számítani, s amely folytán a szerződésben megállapított ár a szállító lényeges és jogos érdekeit sérti.

Itt jegyzem meg, hogy ugyanez a rendelet — természetesen megegyezőes árfarmába tartozó termékkel kapcsolatban — kötelezővé tette az ár kialakításával kapcsolatos adatoknak (az árvetésnek) a megrendelő részére történő előzetes bemutatását, illetve átadását.

A szerződésnek az árra vonatkozó módosítását írásba kell foglalni és meg kell jelölni azokat a tényeket, illetve körülményeket, amelyek az áremelést lehetővé, illetőleg indokolttá teszik.

Amennyiben a megrendelő úgy látja, hogy a szerződés fenntartására, illetőleg teljesítésére nincs szükség, a teljesítési határidő előtt a szerződéstől elállhat. Ilyen esetben azonban köteles a szállító ezzel kapcsolatos teljes kárát megtéríteni.

A szerződésmódosítással kapcsolatos rendelkezéseket értelmezi a Legfelsőbb Bíróság Gazdasági Kollégiuma Tanácselnöki Értekezletének 84/1973. számú állásfoglalása is, mely szerint:

„A szerződés — kellő időben történt — módosításához az a joghatás fűződik, hogy a szerződés eredeti tartalmára visszatérni már nem lehet, és az esetleges szerződésszegést a módosított tartalom szerint kell elbírálni. A késedelemes teljesítéshez fűződő jogkövetkezmények tehát csak a módosításban meghatározott új határidő sikertelen elvétével állhatnak be. Lényegében tehát a szállítási szerződést a teljesítési határidő vonatkozásában csak annak lejárta előtt lehet módosítani”.

A szerződés módosításának, megszüntetésének, felbontásának, vagy a felek által felbontani kívánt szerződés fenntartásának joga megilleti a bíróságot is. A bíróság — bármelyik fél kezdeményezése alapján — a szerződéskötési kötelezettség körén kívüli is módosíthatja a szerződést, ha a felek jogviszonyában a szerződéskötést követően beállott körülmény folytán a szerződés valamelyik fél lényeges, jogos érdekeit sérti.

Előfordulhat olyan eset is, hogy a szállító azért nem tud kötelezettségének határidőben eleget tenni, mert kormányinfézkedés alapján más irányú gazdasági tevékenységet kell kifejtenie, vagy olyan sürgős egyéb feladatot kap, amelyet a megkötött szerződés rovására is teljesítenie kell. Ilyenkor köteles — az érintett megrendelő bevonásával — a szállítási szerződés módosítását megkísérlni. Ha az nem vezet eredményre, megfelelő kielégítési sorrendet kell megállapítania, és egyben köteles a megrendelőt a szállítási póthatáridőről értesíteni.

A *póthatáridőről* a kormányrendelet 36. § (1) bekezdése rendelkezik. Észereint, aki késedelembe esik, köteles a teljesítésre haladéktalanul póthatáridőt vállalni. A póthatáridő-vállalás elmulasztásához a jogszabály szankciót nem ír elő, ezért a másik fél saját érdekeinek megfelelően — kérheti a bíróságtól a póthatáridő megállapítását. A nem megfelelő póthatáridő közlése esetén a megrendelő határidővitát indíthat.

Ha a szállító határidőre előreláthatóan nem tud teljesíteni, a kormányrendelet 51. §-a alapján — a szerződésszegés következményeinek elhárítása vagy enyhítése érdekében — a teljesítés akadályáról a megrendelőt ún. akadályközlési nyilatkozatban értesíteni köteles. A póthatáridő vállalás az akadályközlés során is történhet.

A vállalkozási szerződés megkötése

A vállalatok vállalkozási szerződéseit a 44/1967. (XI. 5.) Korm. számú rendelet szabályozza.

A szerződést kötő felek e szerződés típusnál is csak szocialista szervezetek lehetnek.

A szerződés alapján a vállalkozó köteles létesítményt, illetőleg egyedi gyártású terméket előállítani, vagy valamely dolgot feldolgozni, átalakítani, megjavítani vagy munkával elérhető más eredményt szolgáltatni; a megrendelő pedig köteles a szolgáltatást átvenni és a díjat megfizetni. Ki kell tehát emelni, hogy a szocialista szervezetek közötti termék előállítására irányuló szerződés csak akkor minősül *vállalkozási szerződésnek*, ha a termék *egyedi* gyártású. A tömeges gyártású termék előállítására irányuló megállapodás szállítási szerződésnek számít.

Szerződéskötés

A szerződés a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezésével jön létre. A szerződés létrejöttéhez a feleknek a lényeges, valamint a bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésekben való megállapodása szükséges. Nem kell megállapodniuk olyan kérdésekben, amelyeket jogszabály, illetőleg alapfeltételek rendeznek.

A vállalkozási szerződés létrejötte

Aki vállalkozási szerződés kötésére ajánlatot tesz, (megrendelést, szerződés tervezetet küld), ajánlatához 30 napig kötve marad. A megrendelő azonban nyilatkozhat a szerződés létrejöttéig — a vállalkozónál felmerült költségek megtérítése mellett — visszavonhatja.

Ha a felek abban állapodnak meg, hogy a vállalkozó díj ellenében részletesen kidolgozott ajánlatot küld a megrendelőnek, akkor az ajánlati kötöttség időtartama 60 nap.

A szállítási szerződésekhez hasonló rendelkezés, hogy a felek a szerződéskötési vita eldöntése végett közös meggyezéssel a bírósághoz, illetve a szerződésből eredő vita eldöntésére egyébként hatáskörrel rendelkező más szervhez fordulhatnak.

Szerződéskötési kötelezettség

A vállalkozási szerződések körében is van szerződéskötési kötelezettség. A szerződéskötés szabályai egyébként a vállalkozási szerződésekkel kapcsolatban lényegesen egyszerűbbek, mint a szállítási szerződésekénél.

Ha a vállalkozót szerződéskötési vagy ajánlattételi kötelezettség terheli, — ideértve azt az esetet is, ha a szerződés megkötésére az állami vállalatokról szóló 11/1967. (V. 13.) Korm. számú rendelet 24. § alapján utasítást kapott, — a megrendelő felszólítása alapján köteles 30 napon belül ajánlatot tenni, vagy a megküldött szerződés tervezetét aláírni.

A 30 napos határidőt a felek vagy az alapfeltételek eltérően is meghatározhatják.

A vállalkozó a szerződés megkötését csak akkor tagadhatja meg, ha bizonyítja, hogy a szerződés teljesítésére nem képes, vagy az sérti a népgazdaság érdekeit.

A szerződéskötési kötelezettség esetén a vállalkozási szerződés csak akkor jön létre, ha az ajánlatra, illetőleg megrendelésre a másik fél válaszol. Tehát ha a vállalkozó a megrendelésre nem válaszol, a szerződés nem jön létre (a hallgatás egyenlő beleegyezés elve nem érvényesül). Ilyen esetben az, akinek a javára szól a szerződési kötelezettség, a bíróság előtt a másik fél ellen a szerződés létrehozása iránt eljárást indíthat.

A szerződés módosítása és megszűnése

A felek a szerződést megállapodással bármikor módosíthatják, megszüntethetik, vagy felbonthatják.

Ha a vállalkozó a szerződés megkötésére köteles volt, — ugyanúgy, mint a szállítási szerződéseknél — a bíróság, illetve a vita eldöntésére hatáskörrel rendelkező más szerv a létrejött szerződést a népgazdaság érdekében módosíthatja, megszüntetheti, felbonthatja, vagy hatályában fenntarthatja. A megrendelő pedig a szerződéskötéstől bármikor elállhat, ilyenkor azonban köteles a vállalkozó kárát megtéríteni.

Meg kell említeni, hogy azokban a kérdésekben, amelyeket a kormányrendelet nem szabályoz, a Polgári Törvénykönyv XXXV. fejezetét, valamint az általános rendelkezéseit kell alkalmazni.

A vállalkozási szerződések körében, — ezek legfontosabb alapfeltételeiként — kell megemlíteni az építési, technológiai szerelési és kutatási-fejlesztési szerződéseket, illetőleg e szerződések megkötésével kapcsolatos lényeges kérdéseket.

Az építési szerződések megkötése

Az építési szerződés alapfeltételeit az 5/1968. (IV. 6.) ÉVM számú rönölet melléklete szabályozza.

Az alapfeltétel szerint az építési szerződés olyan vállalkozási szerződés, amelynek alapján a vállalkozó (a kivitelező, a generálkivitelező, az alvállalkozó) köteles építési-szerelési munkával elérhető eredményt szolgáltatni, a megrendelő (az építető, alvállalkozás esetében pedig a generálkivitelező) köteles a szolgáltatást átvenni és a díjat megfizetni.

Az építési szerződés létrejötte

Az építési szerződés általában a vállalkozási szerződés szabályai szerint jön létre, de különbség van az ajánlati kööttség idejében. Ez ugyanis a vállalkozási szerződésnél ismeretes 30 nap helyett 60 nap.

Ha a megrendelő ajánlattételi felszólításban közli, hogy több vállalkozótól kért ajánlatot, és egyben megjelöli az ajánlatok elbírálásának időpontját is (ún. versenytárgyalás), a vállalkozó az ennek alapján adott ajánlathoz a megrendelő által közölt elbírálási időpontot követő 30 napig kötve marad.

Szerződéskötési kötelezettség

Építési szerződési kötelezettség áll fenn:

- egyedi nagyberuházásoknál a kormány által meghatározott körben, vagy a kormány által felhatalmazott szerv kijelölése alapján;
- ha a vállalkozót az alapító szerv utasítja.

A szerződéskötési kötelezettség körében az alapfeltétel előírja, hogy a szerződéskötést a megrendelő köteles kezdeményezni. Pontos határidőket szab a vállalkozó és az alvállalkozók szerződési nyilatkozatának megtételére. Véleményeltérés esetén egyeztetést ír elő. Ha az eredménytelen marad, a vállalkozó (alvállalkozó esetében a generálkivitelező) köteles a vitát a véleményeltérést tartalmazó nyilatkozat hozzáérkezésétől számított 30 nap alatt a vita eldöntésére hatáskörrel rendelkező szerv elé terjeszteni. Ha ezt elmulasztja, a szerződés a megrendelő nyilatkozatában foglalt tartalommal jön létre.

A szerződés módosítása

A vállalkozó a többletmunka elvégzését — szükséghez képest a szerződés módosítása után — nem tagadhatja meg. Többletmunka a kivitelezési dokumentációban szereplő, de a költségvetésben egyáltalán nem, vagy nem kellő mértékben felvett munka. A szerződésben kikötött vállalkozói díjat a többletmunka miatt módosítani kell.

A pótmunka elvégzésére a vállalkozó csak a szerződés módosítása vagy újabb szerződés alapján köteles. Pótmunka a kivitelezési tervdokumentációban nem szereplő munka.

Technológiai szerelésre vonatkozó szerződés megkötése

A technológiai szerelések vállalkozási alapfeltételeit az 1/1968. (IV. 22.) KGM—NIM—KPM számú együttes rendelet melléklete szabályozza.

A szerződés megkötésére általában a vállalkozási szerződésre vonatkozó jogszabályok irányadók.

A szerződéskötési kötelezettség körében a szerződéskötési eljárás a megrendelő nyilatkozata alapján indul. A jogszabály meghatározza a feleket terhelő nyilatkozattételi határidőket (ideértve az alvállalkozókat is). A szerződés hallgatólagosan nem jön létre. Ha az előírt egyeztetés sikertelenül végződik — eltérően az építési szerződésekre vonatkozó előírásoktól — a megrendelő köteles a véleményeltérési nyilatkozat kézhezvételétől számított 30 napon belül az illetékes hatóság elé terjeszteni a vitát.

A kutatási- fejlesztési tevékenységre vonatkozó szerződés megkötése

A kutatási- fejlesztési tevékenységre létrejövő szerződések általános feltételeit az 1/1968. (I. 11.) Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság Elnökének számú rendelete szabályozza.

A kutatási-fejlesztési tevékenységre kötött szerződés nem önálló szerződés típus. Ilyen tárgyban vállalkozási szerződést is lehet kötni, ha a kutató-fejlesztő szervezet bizonyos eredmény elérésére kötelezi magát. Az ilyen szerződésre a 44/1967. (X.I. 5.) Korm. számú rendelet és a Polgári Törvénykönyv szabályai lesznek irányadók. Lehetséges azonban, hogy a kutató-fejlesztő szervezet nem köteles valamilyen eredményt produkálni, köteles ellenben a rábízott ügyet ellátni és a megbízó utasításai szerint és érdekében megfelelően dolgozni. Ilyenkor a Polgári Törvénykönyvnek a megbízásról szóló 474—483. §-a lesz irányadó.

A szerződés megkötése

A szerződés megkötésére a jogszabály írásbeli alakot ír elő. Az ajánlati kötöttség ideje 90 nap. A szerződéskötésre irányuló tárgyalások során a bármelyik fél tudomására jutott, és jogi oltalomban részesíthető megoldás vagy módszer felhasználására a másik fél külön megállapodás hiányában nem jogosult.

A szerződés lényeges feltételei:

- a) a kutatás-fejlesztés tárgya,
- b) a teljesítési határidő,
- c) az ellenszolgáltatás, valamint a

d) szerződéssel kapcsolatos jogi oltalomban részesíthető szellemi alkotások létrehozására és felhasználására vonatkozó kérdések meghatározása.

A felek ezenkívül más feltételeket is lényegesnek minősíthetnek.

Meg kell említeni, hogy a 10/1973. ÁH utasítás rendelkezése értelmében a szerződési kötelezettség kiterjed a haditechnikai termékek műszaki fejlesztésére.

A szerződés módosítása és megszüntetése

A szerződés módosításánál és megszüntetésénél az általánostól eltérő következő szabályok érvényesülnek:

- a) a felek a szerződést felmondhatják, a felmondási idő 6 hónap,
- b) a szerződés megszűnése esetén a kutató-fejlesztő szervezet jogosult a díjra vagy arányos részére, kivéve, ha a megszűnés neki felróható,
- c) a szerződés megszűnésekor az eredményt vagy részeredményt a megrendelő rendelkezésére kell bocsátani.

A külkereskedelmi bizományi szerződés megkötése

A bizományi szerződést a 32/1967. (IX. 23.) Korm. számú rendelet szabályozza. Bizományi szerződés esetén a belföldi megbízó, — amely csak szocialista szervezet lehet — külkereskedelmi vállalatot vagy külkereskedelmi tevékenység folytatására feljogosított más vállalatot megbíz azzal, hogy a javára a megbízásban foglalt feltételekkel külkereskedelmi szerződést kössön.

A bizományi szerződés létrejötte

A szerződéskötést bármelyik fél kezdeményezheti. A bizományos köteles szerződést kötni. A szerződés megkötését csak akkor tagadhatja meg, ha bizonyítja, hogy a szerződés teljesítésére nem képes, vagy a szerződés sértene a külkereskedelmi politika központi irányítása körében kiadott rendelkezéseket.

A megtagadás oka felett keletkezett vita eldöntése a bíróság hatáskörébe tartozik.

Ha a bizományos nem akar szerződést kötni, a bíróság — sikertelen egyeztetési eljárás lefolytatása után — a megbízó kérelmére létrehozhatja a szerződést.

A bíróság a szerződést a szerződéskötési kötelezettség alá eső termékekre a felek kérelme nélkül is létrehozhatja, ha ezt a *néphadsereg érdeke indokolja*.

Egyébként a szerződés létrejöhet a felek egyező szerződéses nyilatkozatával; nevezetesen, ha a felek a megbízást szerződésbe foglalják, az egyik a másiknak ajánlatot tesz és azt a másik fél elfogadja.

A kormányrendelet szerint a bizományos a megbízásra köteles 15 nap alatt válaszolni. A megbízó is köteles ugyanilyen határidőn belül a bizományos ajánlatára nyilatkozni.

Ha a bizományos a megbízásra határidőben nem ad választ, a szerződés a megbízás szerinti tartalommal létrejön. (A nyilatkozat-tétel elmulasztása tehát a szerződési ajánlat elfogadásának minősül.) A bizományos ajánlatára adandó válasz elmulasztásának azonban szerződés keletkeztető hatálya nincsen.

A megbízó szerződési nyilatkozatát csak a külkereskedelmi szerződés létrejötte előtt, illetve addig vonhatja vissza, amíg a bizományos a külföldi szerződő félhez kötelező nyilatkozatot nem intézett. A megbízás visszavonása esetén a megbízó köteles a bizományos költségeit megtéríteni.

A szerződés módosítása és megszűnése

A felek a szerződést közös megegyezéssel módosíthatják, vagy megszüntethetik, kivéve, ha a szerződést a bíróság a felek kérelme nélkül hozta létre.

A bíróság a népgazdaság érdekében a szerződési kötelezettség körén belül a szerződést módosíthatja, vagy megszüntetheti.

Egyébként a szerződés megszűnik:

- a szerződés teljesítésével,
- ha a bizományos a megállapított feltételekkel a külkereskedelmi szerződést nem tudja megkötni,
- a külkereskedelmi szerződés megkötésére kikötött idő eredménytelen elteltével,
- a felek közös megállapodásával,
- a bírósági határozat által történő megszüntetéssel,
- a megbízó által közölt azonnali hatályú felmondással.

A megbízó a szerződést csak a külkereskedelmi szerződés megkötése előtt, illetőleg csak addig az időpontig mondhatja fel, amíg a bizományos a külföldi félhez kötelező nyilatkozatot nem intézett. Ilyen esetben köteles a bizományos költségeit megtéríteni.

Szerződési alapfeltételek

A szállítási és vállalkozási szerződésekről szóló kormányrendeletek felhatalmazást adnak szerződési alapfeltételek kiadására, ezért a téma keretén belül egy pár szóval e kérdéssel is kell foglalkozni. A szállítási és vállalkozási szerződések körében vannak egyes (kogens) rendelkezések, amelyekről eltérni nem lehet. Így elsősorban az együttműködési kötelezettségre, a kötelező szerződéskötésre és a szerződésszegésre vonatkozó szabályoktól.

Viszont vannak a jogszabályban olyan rendelkezések, amelyek meghatározzák, hogy az alapfeltételek, illetve a felek mennyiben térhetnek el a kormányrendeletektől, illetőleg e rendeletek kifejezett eltérést engedélyeznek.

A kormányrendeletektől való eltérésre és az alapfeltételek készítésére azért van szükség és lehetőség, mert a kormányrendeletek elkészítésénél a különböző szakmák, termékek, szolgáltatások egymástól eltérő sajátosságaira természetesen nem lehetett tekintettel lenni. A gyakorlati élet azonban megkívánja az alapfeltételek létesítését, amelyek ezekre a különlegességekre figyelemmel vannak.

Az alapfeltételeknek tehát az a célja, hogy a felek részére megkönnyítsék a szerződések megkötését. Ha ugyanis a szóban levő termékre, szolgáltatásra (vállalkozásra) alapfeltételek vannak, a feleknek nem kell hosszadalmas, minden részletkérdésre is kiterjedő szerződéseket kötniük, hanem elégséges, ha csak a legfontosabb kérdésekben állapodnak meg, egyébként pedig az alapfeltételekre utalnak. Ilyen körülmények között tág tere nyílik annak, hogy az alapfeltételek minél több részletkérdést rendezzenek. Ennek következtében a szocialista szervezetek és a honvédségi megrendelő szervek munkáját nagymértékben meg lehet könnyíteni, és ezáltal el lehet hátrítani az abból származó vitákat, hogy bizonyos kérdések rendezésére a szerződéskötésnél a felek nem gondoltak.

Az alapfeltételeket a szállítás, vállalkozás tárgya szerint *illetékes miniszter* az érdektelt miniszterekkel egyetértésben állapítja meg és teszi közzé.

Ha az érdekelt tárcák között vita merül fel az alapfeltételek megállapításánál, a vitás kérdésekben a Legfelsőbb Bíróság elnökének állásfoglalását kell kérni.

Az alapfeltételek meghatározzák, hogy *hatályuk* mely termékekre, illetőleg szolgáltatásokra, és mely vállalatokra, esetleg egyéb szervezetekre terjed ki.

Az alapfeltételek diszpozitív jellegűek, ez azt jelenti, hogy az abban foglaltaktól a szerződést kötő felek — szerződéskötési vita esetén a bíróság is — eltérhetnek.

A néphadsereg megrendelő szerveinek figyelmét külön szeretném felhívni a Kohó- és Gépipari Minisztérium szállítási alapfeltételeire (70080/1970. KGM számú utasítás), amely szerint a KGM szállító vállalatai a honvédségi megrendeléseket a kormányrendeletben előírt határidő helyett 30 nap alatt igazolják vissza.

A *vállalkozási alapfeltételeknél* érdemes megemlíteni, hogy a csekély értékű vállalkozási szerződésekre — eltérő megállapodás hiányában — a Polgári Törvénykönyv XXXIV. fejezetének a szabályai az irányadók. A csekély értékhatárt a felek általában az alapfeltételekben szokták meghatározni.

A *bizományi szerződéseknél* a felek — az alapfeltételekhez hasonlóan — hosszabb időre szólóan meg nem határozott ügyletekre bizományi keretszerződést köthetnek.

Még kell említeni még, hogy az alapfeltételek a rendelet kogens szabályaitól is eltérhetnek, amennyiben az eltérés a külkereskedelmi szerződésre irányadó jog rendelkezései folytán indokolt.

E cikk keretében igyekeztem a három fő szerződési típus megkötésével, módosításával, megszűnésével kapcsolatos legfontosabb kérdéseket összefoglalni, abban a reményben, hogy az a néphadsereg gazdasági tevékenységében közreműködő szakemberek munkájához hasznos segítséget nyújthat.